

УДК 94:930.2(477)“16/19”

М. В. Єльников

ГОРОДИЩЕ “КІНСЬКІ ВОДИ” У ПИСЕМНИХ ДЖЕРЕЛАХ XVII – XX ст.

У статті на підставі аналізу писемних даних локалізується золотоординське городище “Кінські Води”. Писемні джерела XVII – XX ст. не тільки доповнюють картографічний й археологічний матеріал, а значною мірою дозволяють визначити характер пам'ятки і реконструювати її розташування на місцевості, що надзвичайно актуально в умовах щільної забудови в сучасних населених пунктах. З'ясовано, що пам'ятка розташовувалась на важливій стратегічній магістралі, маркуючи напрямок важливих транспортних торгових комунікацій Євразії, відомий у пізні часи як Муравський шлях.

Ключові слова: Кінські Води, золотоординське городище, Конка, мечеті, Великий шовковий шлях, Муравський шлях.

Одним з культурних феноменів золотоординської держави були міста, що виникали у степовій зоні за короткий період, маркуючи напрямок важливих транспортних комунікацій Євразії з заходу на схід – північної ділянки Великого шовкового шляху, та з півночі на південь – із давньоруських князівств до Кримського юрту. Остання магістраль відома у пізні часи відома під назвою Муравський шлях. Кількість таких пунктів в межах Золотої Орди за свідченнями сучасників, мандрівників, картографічним матеріалом і археологічними даними складає близько 110 [1, с.138]. Їх число у науковій літературі постійно варіюється, місцезнаходження окремих з них лишається проблемним.

Серед золотоординських міст, що лежало на перехресті важливих торговельних шляхів й до останнього часу було відоме лише за писемними джерелами, є городище “Кінські Води”. Пам'ятка розташовувалась вздовж берегів р. Конки (Кінських Вод) і його правої притоки – р. Жеребець, в межах сучасних селищ Таврійське (до 2016 р. – Кірово, Жеребець) і Юрківка (до 1921 р. – Білицьке, Аул) Оріхівського району Запорізької області. Слід відзначити, що перші теоретичні розробки щодо локалізації городища “Кінські Води” були здійснені запорізьким краєзнавцем В.Г. Фоменком, що зібрав значний картографічний матеріал по історії Запорізького краю XVI – XIX ст. У нотатках “Таємниці таврійської річки” від 1969 р. він вперше звернув увагу, що права притока Конки – річка Жеребець між 1680 – 1730-ми рр. називалася Мечетною. На його думку, цю назву річці було присвоєне за 10 схожих на мечеті споруд, що знаходилися біля неї [2, с.2]. Того ж року вийшла його праця “Звідки ця назва?”, де відзначалося, що поблизу гирла р. Жеребець (р. Мечетної), на околицях с. Кірове (Таврійського) випадково на початку 1950-х рр. знаходили квадратні плінфи, вкриті поливою “зеленкувато-бірюзового кольору, характерного для магометанських мечетей”. В.Г. Фоменко вказував, що неподалік, на пагорбі Мечеть-могила у с. Юрківка ще на початку XX ст. знаходилися залишки кам'яного фундаменту якоїсь споруди [3, с.58]. Свої спостереження щодо локалізації пам'ятки краєзнавець виклав в окремій статті “Кишени, ошибочно названные мечетями”, що так і не вийшла з друку, потрапивши у 1974 р. до фондів Запорізького обласного краєзнавчого музею [4, с.2-8]. Але мапи, на якій базувалися висновки краєзнавця, при цій статті не було, вона була не відома широкому загалу і побачила світ лише 2010 р. [5, 240-245].

В.Л. Єгоров, відомий фахівець у галузі історичної географії Золотої Орди, за аналізом писемних джерел XVII ст., у 1977 р. дійшов висновку про знаходження золотоординського городища на р. Кінські Води [6, с.121], з цього часу місто отримало умовну назву у науковій літературі як городище “Кінські Води”. Дослідник визначає, що єдина писемна згадка про пам'ятку відноситься до “Книги Большому Чертежу” [1, с.86]. Але в жодній роботі дослідник не називає чіткого місця розташування об'єкту, хоча реконструює проходження через городище північної ділянки Великого шовкового шляху – торговельної магістралі з міста Азак до Ак-Керменя, а також маршрут руху армії середньоазійського правителя Тамерлана під час західного походу 1395 – 1396 рр. [1, Карта 2].

Географічна збірка (так звані “креслення”) Російської імперії – “Книга Большому Чертежу” редакції 1627 р., яку дослідники називали “тестом к утерянной карте Московского царства, относящейся, как известно к XV – XVI векам” [7, с.634], описуючи маршрут Муравського шляху, відзначає давні мавзолеї на Конці: “А по правой стороне Конских-вод, от Днепра 60 верст, 7 Кешеней Татарских мечетей” [8, с.99]. Ці нечіткі дані породили безліч варіантів щодо місця розташування городища “Кінські Води”, головним чином – на території сучасного м. Оріхів. Так, В.В. Морачевський на початку XX ст., описуючи шляхи сполучень від м. Катеринослава, відзначав, що за с. Білицьким розташовувався залізничний роз'їзд Аул, далі на лівому березі Конки йшла станція м. Оріхів, де колись існувало татарське поселення: “... здесь, как полагают, находились те семь мечетей, о которых упоминает Книга Большому Чертежу” [7, с.660]. Цієї помилки не уникнула через сто років й відомий український мовознавець А.П. Коваль: “Місто Оріхів (Запорізька обл.), на думку дослідників, засноване на місці татарського поселення Сім татарських мечетей” [9, с.92].

У 1680 р. до Кримського півострова для укладання мирного договору (відомого як Бахчисарайський мир) були направлені царські послы Московського князівства, що проходили повз городища “Кінські Води”, залишивши ряд цікавих писемних спостережень у так званому “Статейном списке”. Ці свідчення мають особливе значення й для локалізації проходження Муравського шляху на цій ділянці. Дипломатична місія у складі дяка Посольського приказу М.М. Зотова, а також стольника, полковника і намісника Переяславського В.М. Тяпкіна, у супроводі кримського гінця Халіл-аги, зустрілася у м. Суми і “проведав от Сумских казаков

Крымского пути, Муравским шляхом, где было безстрашно и прямее до Крыму итить” [10, с.570-571; 11, с.9-10], рушила на південь. Шлях послів проходив через “городки” Вольний, Богодухів, Ольшанку, Малі-Валки. За вказівкою М.М. Зотова, місто Валки (Валуйки), розорене у 1679/1680 р. (Новий рік починався 1 вересня) кримським ханом, було розташоване на Муравському шляху [10, с.570-571; 11, с.9-10]. Рух послів та кримського гінця з “товаришами”, яких охороняли 600 осіб – козаків-сердюків і рейтар, далі у південному напрямку вказано за річками, серед яких фіксуються Берестовенька, Берестова, Малі-Орелі, Тернівка, Малі-Самари, Самара [10, с.572-573; 11, с.14-17].

Посли відзначають, що від Самари їх шлях лежав “на большую реку Самару”, після якої вже 13 жовтня посольська місія досягла “... вершины реки Конских-вод, в Днепр впадающей, пред полуднем, и за реку переправились безо всекие трудности. Кормили и стояли на тех водах небольшое время для того, что понаехали тут стан и шлях свежих и конных и пеших людей, и обозной от Запорожья к Тору, или к Дону, в восемь рядов. И опасаясь того, пошли вскоре степью прямо, Муравским же шляхом, которым шол в войну, и из войны Великого государя, из украинских городов из под Богодухова и из иных, в прошлом 1680 году. А вождь тем прямым Муравским шляхом, был наш Крымский гонец, Халил-ага с товарищи, для того, что они с Ханом в той войне сами были. На тех же Конских-водах видели мы капище бусурманское, каменное строение старожитного поселения, и от давних лет розвалилось. А от Крымских гонцов слышали, что те жилища бывали в старину Крымских татар, при Мамае Хане” [10, с.573; 11, с.17-19].

Поряд з городищем “Кінські Води” М.М. Зотов вказував ще й іншу пам’ятку часів Золотої Орди на р. Овечі Води. На його думку, ці пункти були розташовані на важливому військово-стратегічному напрямку: “Ведомо же убо да будет, естли по воле Всемогущего Бога, и по изволению Великого Государя нашего Его Царскаго Величества учинитца хождение на Крым, его государским ратем и в том месте пристойно для облегчения запасов и преграды пути бусурманского в Русь, град устроить земляной, и всякими полковыми припасы удоволить, и держать его мощно безо всякие трудности потому, что тою рекою даже до самого устья реки Днепра плавной ход будет стругами свободной, и неприятельский путь одержан будет паче тысяч многих войск. По тому, что кроме того Муравского-шляху способнейшего и прямого пути проходит Татаром на Русь некуды...” [10, с.574; 11, с.19-21].

Ретельно проаналізувавши рух посольської місії Московського князівства 1680 р. А.А. Русов ще у другій половині ХІХ ст. дійшов висновку, що Муравський шлях перетинав річку Конку поблизу м. Оріхова: “... перекресток из Запорожья к Дону и Муравскаго Шляху всего лучше предположить у нынешнего Орехова” [12, с.112]. Свідчення про рух “прямим” Муравським шляхом можуть суттєво скорегувати проходження цієї магістралі степами Таврії: “Татары в войнах и набегах на Россию, действовали всегда от Перекопа к верховьям речки Молочной... так называемым Муравским шляхом” [13, с.59]. Полковник Генерального Штабу Російської імперії середини ХІХ ст. Герсіванов відзначав, що на шляху з Феодосії до Харкова у військово-стратегічному відношенні в північній частині Таврійської губернії найбільше значення має ділянка від Перекопу до Оріхова: “Дорога из Перекопа в Екатеринославскую губернию, идет через Малый Чокрак, Аэрти, почтовою дорогою через Мелитополь, Токмак и Орехов. От Токмака дороги разделяются: одни солевозные фуры следуют на Орехов, другие через Юрково, где переправляются в брод через Конку. Те же, кои идут на Бахмут, вступают в пределы Екатеринославской губернии, между верховьями Берды и Токмачки” [13, с.76]. Отже, тут засвідчується, що зручні броди через р. Конку розташовувались не тільки біля м. Оріхова, але й у с. Юрківка.

Після підписання Белградського мирного трактату 1739 р. р. Конка стає безпосереднім кордоном між Російською і Османською імперіями [14, с.915], що призводить до різкого зростає кількості картографічного матеріалу з позначенням “мечетей” на цій ділянці. Для наступу на Вольності запорозького козацтва 10 травня 1770 р. Військова колегія Російської імперії затвердила пункти під назвою “Об устройстве линии по рекам Берде и Московке”, а вже 2 вересня того ж року імператриця Катерина ІІ підписала Указ про створення Дніпровської укріпленої лінії. Керівництво держави проектувало розгорнути величезне будівництво – між Дніпром і Азовським морем по рікам Мокра Московка, Кінські Води та Берда на відстані 30 км одна від одної мали постати сім земляних фортець. Їх будівництво просувалося досить повільно, тому у межі Великого Лугу посилювалися експедиції з числа російських солдат в пошуках “дармового будматеріалу”, де зіткнулися з інтересами запорозького козацтва.

А.О. Скальковский переказує лист Новоросійського губернатора В.О. Черткова до козаків: “Близ Александровской и Никитинской крепостей на пространстве 30 верст между рр. Кучугумом и Конскою (следственно в Великом-Луге) по направлению к великим пескам (Днепровск. уезда) найдены солдатами, на работах бывшими, скрытыя в земле жженный кирпичь и известь, тесаный и плитный камень и в одном кургане найдены жилые, мрамором выложенные покои, оставленные там прежде бывшими Татарами и другими народами; то дабы скорее окончить постройку Днепровских крепостей, прошу не только не воспрещать выбирать найденные уже материалы, столь драгоценные в этих пустынных местах, но еще и поощрять отыскание других таких ям, за что предлагаю в награду по 5 руб. за кирпичный и по 10 за известковый запас” [15, с.128-129; 16, с.25]. Запорозький Кош був обурений цим рішенням, сповіщаючи, що йому добре відомі ці об’єкти, матеріал з яких планувалося використати для спорудження церкви “... упомянутые ямы с Турецкой известью, а также остатки древних зданий и мечетей, находящихся на Запорожских землях, давно войску известны и назначены по обету, как только благополучно настоящая война окончится, на постройку в Сечи каменной, вместо деревянной, Покрова Богородицы церкви. А потому “приятно” губернатора Исакова просил: воспретить инженерам забирать их собственность и древние здания разрушать”. Однак команду з пошуку “будматеріалу” було тільки посилено [15, с.129-130]. Вірогідно, з цією метою будівництво однієї з фортець – Микитинської, планувалося розмістити в одній версті від правого

берега р. Жеребець. В подальшому цей проект було переглянуто [17, с.21], але на одній з генеральних карт Дніпровської укріпленої лінії від 1772 р. поблизу "старого" розташування фортеці залишилися позначки двох "мечетей", що підтверджується даними Йогана-Антона Гільденштедта.

Доктор медицини, академік Петербурзької Академії Наук, німець за походженням, Й.-А. Гільденштедт (Гюльденштедт), мандруючи за дорученням Катерини II у 1773 р. вздовж Нової Дніпровської лінії укріплень, бачив поблизу Микитинської фортеці, на притоці Конки – р. Жеребець, давні будівлі, ретельно давши їх вигляд і характеристику: "У гирлі річки Жеребець [Sherebez], на східній її дві і на західній стороні одна, стоять старовинні споруди, які росіяни називають Татарські Мечеті [Tatarskiye Metscheti], і подібні їм в околицях можуть бути ще. Вони повністю архітектурно ідентичні тим, які є в Маджарах [Madschary], я абсолютно впевнений, що це не більше як мавзолеї якихось татарських мурз, які зі своїми ордами проживали у зручному місці. Це восьмигранні з круглими куполами будівлі складені з квадратних каменів, що витесані з гірської породи оолітового вапняку [oggenstein] або вапняного туфу [mesonites], які тут зустрічаються. Двері і входи їх дивляться на полудень; невеликі віконні отвори, що знаходяться на висоті одного сажня, розташовані на схід і захід. Оскільки ці будівлі з крихкого, та такого, що вивітрився, каменю – вони вже сильно зруйнувалися. У безпосередній близькості від цих мавзолеїв ми знайшли також розвалини будівлі довжиною 7 сажнів і шириною 4 сажні, внутрішні стіни якої були покриті зеленим і чорним плямистим мармуром, і найімовірніше, що це була мечеть або магометанська церква" [18, р.103]. Схожі "жилые покои", описані губернатором В.О. Чертковим, фіксує у курганах також і Й.-А. Гільденштедт: "Ці кургани, в яких часто є склепінчасте приміщення, зроблене з цегли, ніщо інше як поховання, ймовірно тих же ногайців" [18, с.103; 17, с.53].

Важливі дані про залишки городища "Кінські Води" на лівому березі Конки знаходимо у праці "Таврическая епархия" колишнього єпископа Таврійського і Симферопольського Гермогена другої половини XIX ст. В його роботі так пояснюється стара назва селища Аул: "Белицкое, иначе Аул или Юрковка, на низменной, но плодородной земле, на левом берегу Конки. С юго-западной стороны есть значительная возвышенность с небольшими балками, а у самого села – холм Москов или Мечеть. На нем была татарская деревня с мечетью; оттого и самое селение со времени основания своего до 1865 г., называлось Аул, а потом стало называться Белицким по фамилии бывшего здесь священника" [19, с.222].

До 1920-х рр. належить діяльність Українського комітету краєзнавців (УКК), кореспондентом якого на Запоріжжі був мешканець с. Жеребець (Таврійське) Ф.К. Лутай [20, с.54]. У започаткованому комітетом журналі "Краєзнавство" вийшло дві його статті з історії заселення селищ Жеребець і Юрківка, що містять данні про залишки "татарських" споруд і поселень в цій місцевості. У нотатках до давньої історії с. Жеребець краєзнавець, використовуючи дані церковного архіву Миколаївської церкви, відзначає: "Ще довго до заснування с. Жеребця по річці Кінці по лівому її березі, починаючи від Великого Лугу, ще за часів Січі, були татарські селища, аули, що їхні сліди можна знайти і зараз. Там же, де річка Жеребець зливається з Кінкою, такі старовинні татарські селища були й на правому березі річки Кінки" [21, с.20]. Далі Ф.К. Лутай вказує на залишки якихось валів у центрі села і двох споруд, що локалізуються, вірогідно, на західній (східній?) околиці населеного пункту: "В самому селі Жеребці в двох верстах від гирла річки Жеребця, де він зливається з Кінкою, й досі зберігаються рештки яких-то старовинних валів, що тут звуться "городки", а далі вниз по річці Кінці, в кінці с. Жеребця можна знайти рештки яких-то двох розкопаних могил, а вірніше руїн, від яких-то давніх будівель" [21, с.20].

Краєзнавець докладно описує ці споруди, які, скоріш за все, є поховальними спорудами – мавзолеями часів Золотої Орди: "В середині цих могил було, як кажуть, пороблено великі льохи з сірого міцного каменю та паленої цегли турецького виробу, які можна зустрінути знову на руїнах татарських селищ по Кінці. Турецька цегла різниться від нашої як своєю формою – вона кубічна, так і матеріалом – її виробляли з кращої глини, ганчарки. Мур, як видно, було зроблено на вапні і переплутано залізом. Ці могили були самими руйнацьким чином пограбовано ще за часів кріпацтва. В народі й досі збереглися назви їх, цих руїн – "Велика Мечеть" та "Мала Мечеть" [21, с.20]. Не оминув кореспондент УКК й знахідок монет часів Золотої Орди: "Ниже так званого лимана річки Кінки, недалечко від старовинної Жеребецької церкви, теж можна знайти рештки татарських селищ, і ще в 1860 році тут просто в землі знаходили багато старовинних турецьких срібних грошей. Зразки їх місцевим священиком Іваном Івановим було послано до Катеринославського архієрея, а чи попали вони до музею – невідомо" [21, с.20].

На протилежному від с. Жеребця боці Ф.К. Лутай відзначає руїни ще одного, як він вважав, пункту часів Золотої Орди, опис якого схожий до даних Гермогена: "По лівому березі Кінки, проти с. Жеребця під високою горбовиною, що має назву "Лиса гора" (Шаврова теж), було, як видно, друге татарське селище, що його руїни ще й досі можна побачити в кінці села Юрківка. Тут був, як кажуть, татарський аул і стояла мечеть, руїни якої пішли на будівлю старої церкви в с. Жеребці, а засноване тут в кінці XVIII сторіччя село Юрківка довго звалось "аулом" [21, с.21]. З опису можна зробити висновок, що мечеть була розібрана протягом 1787 – 1793 рр.: "Для будівництва церкви було використано готовий камінь: по той бік Кінки були руїни татарського селища і стояли стіни мечеті; каміння зі стін цих було розібрано і пішло на стіни церкви" [21, с.23].

Дослідник визначає у с. Юрківці, з заходу на схід, три пункти з концентрацією давніх руїн, перший з яких знаходився, як можна зрозуміти, неподалік сучасного ландшафтного заказника "Юрківський лиман": "Так, у північно-західній частині села, понад берегом річки Кінки, саме в тому місці, де вона робить "коліно", круто повертаючи на північний схід, щоб знову круто повернути на захід, там де високий берег відходить убік, а річка розливається широким "лиманом", в садибі селянина Ралка В.В., гарно видно рештки яких то будівель, валів та рівчаків. Як свідчать старі люди, це рештки якихось невеличких фортець, що замикали переправу

через річку Кінку з правого на лівий бродом, що був на цьому місці. Тут колись був великий брід, що вів на той бік; через оцей брід ішов великий Чумацький шлях, яким ходили чумаки до Криму, звідціль він іде на Кічкас і на Дніпропетровське" [22, с.32]. Ці дані підтверджуються випадковими знахідками 2015 р., зокрема бази колони з вапняку від будівлі золотоординського періоду, що була виявлена етнографічною експедицією Запорізького національного університету.

Другий пункт Ф.К. Лутай вже описував при характеристиці с. Жеребця, однак уточнює його місце розташування, подає розміри мечеті: "З другого протилежного боку села, в південній його частині, саме на схилі гори, що зветься Лисою, або ще Шаровою [Шавровою], серед розораного поля можна ще добре бачити рештки татарського селища, або аулу, й перша назва села була Аул. Тільки добре зберігся фундамент мечеті приблизно метрів 12х12, а жовто-сірі купи, шматки битої цегли, вапна свідчать, що тут колись було невелике людське селище. Коли саме залишили татари цей аул й яка його була назва – ніхто того не знає, а стіни зруйнованої мечеті достояли до 1787 року, коли сталися закладини церкви в селі Жеребці, й було тоді розібрані й пішли на будівлю цієї церкви" [22, с.32-33]. Цей "аул" добре відомий за археологічними дослідженнями експедиції Запорізького національного університету [23, с.90-91].

Третій пункт, за описами краєзнавця, знаходився до півдня, неподалік від другого: "А ще далі, вже на південному схилі цієї лисої гори до Шаврової балки, саме там, де річка Кінка робить дугу й близько підходить до крутих схилів гори та глибокої Шаврової балки, – знову явні сліди яких то старовинних будівель з грубо тесаного каміння, щось схоже на примітивні фортеці, – метрів 50 завдовжки і 40 завширшки, навкруги мало вже помітні засунуті пісками рівчаки, саме сюди підходить яр-провалля, розмите водою за давні часи й частина цього каміння лежить на глибокому дні його" [22, с.33]. Місцеположення цього пункту не визначено.

Таким чином, писемні джерела не тільки доповнюють картографічний й археологічний матеріал, а значною мірою дозволяють визначити характер пам'ятки і реконструювати її розташування на місцевості, що надзвичайно актуально в умовах щільної забудови та тривалої руйнації в межах сучасних населених пунктів Таврійське і Юрківка. Писемні свідчення про розташування в межах золотоординського міста значної кількості мавзолеїв підтверджується й картографічним матеріалом [24, с.128-129; 25, с.259-260].

Городище "Кінські Води" розташовувалося на важливій стратегічній магістралі, маркуючи напрямок важливих транспортних торгових комунікацій Євразії з заходу на схід – північної ділянки Великого шовкового шляху, та з півночі на південь – із давньоруських князівств до Кримського улусу. У меридіональному напрямку повз пам'ятку у пізні часи проходив Муравський шлях. Концентрація споруд і валів відзначається у бродів і переправ через р. Конку, на локальних підвищеннях.

Джерела та література

1. Егоров В.Л. Историческая география Золотой Орды в XIII – XIV вв. / В. Л. Егоров – М.: Наука, 1985. – 246 с.
2. Фоменко В.Г. Таємниця таврійської річки / В. Г. Фоменко // Комсомолец Запоріжжя. – 1969. – 18 березня. – С. 2.
3. Фоменко В.Г. Звідки ця назва? / В. Г. Фоменко. – Дніпропетровськ: Промінь, 1969. – 103 с.
4. Фоменко В.Г. Кишени, ошибочно названные мечетями / В. Г. Фоменко / Архів ЗОКМ. – Запоріжжя, 1974. – Спр. № 2457. – 9 с.
5. Єльников М.В. В.Г. Фоменко – першовідкривач городища Кінські Води / М. В. Єльников // Музейний вісник. – Запоріжжя: АА ТанDEM, 2010. – Вип. 10. – С. 237-246.
6. Егоров В.Л. География городов Золотой Орды / В. Л. Егоров // СА. – 1977. – № 1. – С. 114-125.
7. Морачевский В.В. Екатеринослав и расходящиеся от него пути // Россия. Полное географическое описание нашего отчества. – Т. 14. Новороссия и Крым / под ред. В. П. Семенова-Тянь-Шанского. – Санкт-Петербург, 1910. – С. 556-688.
8. Книга Большому Чертежу или Древняя карта Российского государства, поновленная в розряде и списаная в книгу 1627 года / подг. к изд. Д. Языкова. – Санкт-Петербург: Типография Императорской Российской Академии, 1838. – XXXI с.+261 с.
9. Коваль А.П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України / А. П. Коваль. – Київ: Либідь, 2001. – 302 с.
10. Мурзакевич Н. Статейный список Великого Государя Его Царского Величества посланников: Стольника Василия Михайлова Тяпкина, дьяка Никиты Зотова, к Крымскому Хану Мурад-Гирею, в 1681 году / Н. Мурзакевич // ЗООИД. – Одесса: Городская Типография, 1848. – Т. 2, отд. 1. – С. 568-658.
11. Мурзакевич Н. Статейный список стольника Василия Тяпкина и дьяка Никиты Зотова, посольства в Крым в 1680 году, для заключения Бахчисарайского договора / Н. Мурзакевич. – Одесса: Городская Типография, 1850. – VI с.+284 с.
12. Русов А.А. Русские тракты в конце XVII и начале XVIII веков и некоторые данные о Днепре из атласа конца прошлого столетия / А. А. Русов. – К.: Типография М.П. Фрица, 1876. – 150 с.+2 карты.
13. Военно-статистическое обозрение Российской империи. – Т. XI, Ч. 2. Таврическая губерния / состав. подполковник Герсиванов. – СПб.: Типография Департамента Генерального Штаба, 1849. – 305 с.
14. Конвенция, вследствие Белградского мирного Трактата, заключенная в лагере под Ниссою между Российской и Турецкой Империями, при посредстве Французского Двора. – Об определении границ обеих Империй // Полное собрание законов Российской Империи, с 1649 года. – СПб.: Типография II Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1830. – Т. X. 1737 – 1739. – С. 914-915.
15. Скальковский А. История Новой-Сечи или последнего Коша Запорожского / А. Скальковский. – Одесса: Городская типография, 1846. – Ч. III. – 295 с.
16. Уваров А. Исследования о древностях Южной России и берегов Черного моря / А. Уваров. – СПб.: Типография экспедиции заготовления государственных бумаг, 1851. – Вып. 1. – 138 с.
17. Макидонов А.В. Днепровская линия (1770 – 1797) / А.В. Макидонов. – Запорожье: Акцент Инвест-трейд, 2014. – 556 с.: илл., табл.
18. Güldenstädt J.-A. Reisen durch Rußland und im Gaucasischen Gebürge / J.-A. Güldenstädt: von P.S. Pallas. – St.Peterburg: Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 1791. – Bd. 2. – 453 p.
19. Гермоген. Таврическая епархия / Гермоген. – Псков: Типография Губернского правления, 1887. – 520 с.
20. Прокопчук В.С. Український комітет краєзнавства на етапі становлення (1925 – 1929 рр. XX ст.) / В. С. Прокопчук // Краєзнавство. – 2005. – № 1-4. – С. 51-57.

21. Лутай Ф. До історії заснування с. Жеребця на Запоріжжі та заселення Жеребецького району (По матеріалах для історично-статистичного опису, зібраних на підставі церковного архіву Миколаївської церкви с. Жеребця) / Ф. Лутай. – Краєзнавство. – 1927. – № 3. – С. 20-24.
22. Лутай Ф. Юрківська старовина (До заснування с. Юрківки на Запоріжжі) / Ф. Лутай. – Краєзнавство. – 1929. – № 1-2. – С. 31-36.
23. Єльников М.В. Золотоординські міста Нижнього Подніпров'я і Північно-Західного Приазов'я / М. В. Єльников // Наукові записки. Серія : Історичні науки. – Випуск 20: Синьоводська битва 1362 року в контексті історії Східної Європи. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Виниценка, 2014. – С. 89-97.
24. Єльников М.В. Охоронні дослідження золотоординського міста “Кінські Води” / М. В. Єльников // Старожитності Лівобережного Подніпров'я - 2013: зб. наук. праць. – Київ-Полтава, 2013. – С. 126-134.
25. Зиливинская Э.Д. Мавзолеи западных районов Золотой Орды / Э. Д. Зиливинская // Крымское историческое обозрение. – 2014. – № 1. – С. 256-281.

Список скорочень:

ЗОКМ – Запорожский областной краеведческий музей
ЗООИД – Записки Одесского общества истории и древностей
СА – Советская археология

Yel'nikov M. V. Hillfort “Konskie Vody” in written sources of XVIth – XXth cc.

Golden Horde settlement “Konskie Vody” is localized in the article based on the analysis of written data. Sources of XVIth – XXth cc. not only complement the cartographic and archeological material, and to a large extent possible to determine the nature of the monument and the reconstruction of its location on the ground, which is extremely important in today's dense housing settlements. It was found that the monument was located on an important strategic highway, marking the direction of important transport communications in Eurasia, known in later times as a Muravskiy shlyah.

Key words: *Konskie Vody, Golden Horde hillfort, Konka, of the mosque, The Great Silk Road, Muravskiy shlyah.*

Ельников М. В. Городище “Конские Воды” в письменных источниках XVII – XX вв.

В статье на основе анализа письменных данных локализуется золотоординское городище “Конские Воды”. Письменные источники XVII – XX вв. не только дополняют картографический и археологический материал, а в значительной мере позволяют определить характер памятника и реконструировать его расположение на местности, что чрезвычайно актуально в условиях плотной застройки современных населенных пунктов. Установлено, что памятник располагался на важной стратегической магистрали, маркируя направление важных транспортных коммуникаций Евразии, известной в позднее время как Муравский шлях.

Ключевые слова: *Конские Воды, золотоординское городище, Конка, мечети, Великий шелковый путь, Муравский шлях.*